

JOLANTA VASKELIENĖ

Šiaulių universitetas

DĖL DARINIŲ SU BAIGMENIU *-EIVIS, -Ė*

ESMINIAI ŽODŽIAI: darybos būdas; darybos kategorija; darybos tipas; baigmuo; priesaga; sinonimiškumas.

ANOTACIJA

Lietuvių kalboje yra asmenis pavadinančių darinių, turinčių panašius baigmenis *-eiva* ir *-eivis, -ė*. Žodžių darybos veikaluose rašoma apie priesagos *-eiva* darybos tipą, o apie *-eivis, -ė* darinius tik vienur kitur užsimenama. Šiame straipsnyje taikant darybinės, semantinės analizės ir substitucijos metodus analizuojami *Lietuvių kalbos žodyne, Dabartinės lietuvių kalbos žodyne, Bendrinės lietuvių kalbos žodyno antraštyne, Skaitmeninės Lietuvių kalbos žodyno papildymų kartotekoje, Lietuvių kalbos naujažodžių duomenyne* ir *Dabartinės lietuvių kalbos tekстыne* rasti dariniai, turintys baigmenį *-eivis, -ė*. Mokslinės literatūros ir empirinės medžiagos analizė atskleidė, kad dalis baigmenį *-eivis, -ė* turinčių darinių yra mišrios darybos (kompozicijos-sufiksacijos rezultatas), bet tam tikrais atvejais (sinchroniškai) *-eivis, -ė* galima laikyti priesaga. Taigi žodžių darybos veikaluose vardažodinės ypatybės turėtojų, veikėjų ir veiksmožodinės ypatybės turėtojų darybos kategorijose greta esamo *-eiva* darybos tipo būtų tikslinga nurodyti ir besiformuojantį *-eivis, -ė* darybos tipą.

ĮVADAS

Lietuvių kalboje yra keturi pagrindiniai žodžių darybos būdai: sufiksacija, duodanti priesagų vedinių, prefiksacija, duodanti priešdėlių vedinių, paradigm(iz)acija, duodanti galūnių vedinių, ir kompozicija, duodanti dūrinių. Kartais išsyk reiškiasi du darybos būdai – paprastai prefiksacija ir sufiksacija, kompozicija ir sufiksacija, taigi kalbama ir apie mišrųjį darybos būdą (Urbutis 2009: 107, 333–342; dar žr. LKG 1965: 591; Keinys 1999: 22–23)¹. Pasakytina, kad lietuvių kalboje yra atvejų, kai dėl konkrečių darinių darybos būdo nėra vienos nuomonės.

¹ Straipsnyje remiamasi žodžių daryba, aprašyta *Lietuvių kalbos gramatikoje* (LKG 1965: 1971), *Dabartinės lietuvių kalbos gramatikoje* (DLKG 2005), Vinco Urbučio *Žodžių darybos teorijoje* (2009), Stasio Keinio *Bendrinės lietuvių kalbos žodžių daryboje* (1999). Naujas įžvalgas apie darybos būdus žr. Smetona 2005. Už vertingas pastabas ir patarimus dėkoju slaptiesiems(-osioms) recenzentams(-ėms).

Pavyzdžiui, skaitvardžius nuo *vienuolika* iki *devyniolika* vieni laiko dūriniais, „kurių antrasis sandas remiasi veiksmožodžiu *liko*“ (Keinys 1999: 84; plg. LKG 1965: 619–620, 636), Aldona Paulauskienė (1994: 237) juos vadina sąaugomis su antruoju dėmeniu *-lika*, „kuris kilmės požiūriu siejamas su daiktavardžiu *liekas* – „tai, kas lieka, nereikalinga“. Antano Pakerio *Akcentologijos* antrojoje dalyje (Pakerys 2002: 22) tokie skaitvardžiai aptariami prie dūrinių, bet rašoma, kad „[D]abartinėje kalboje antrasis dėmuo jau sunkiai besusiejamas su veiksmožodžiu *likti, liko*, todėl galima manyti, kad *-lika* įgyja sufiksoido funkcijas“².

Lietuvių kalboje daiktavardžiai daromi visais žodžių darybos būdais, ypač daug jų padaryta (ir daroma) su priesagomis (Ambrazas 1993, 2000; Keinys 1999: 36; DLKG 2005: 86)³. Pagal darybinę reikšmę⁴ priesagų ir galūnių vediniai tradiciškai skirstomi į darybos kategorijas (darybos klases) – dažniausiai minima 13 daiktavardžių darybos kategorijų (LKG 1965: 253–423; DLKG 2005: 87–145; Urbutis 2009: 330), Stasys Keinys (1999: 37–39) jų išskiria 12⁵. Kiekvienai darybos kategorijai priklauso tam tikras darybos tipų⁶ skaičius. Toje pačioje darybos kategorijoje neretai būna skirtingų darybos tipų darinių, kurie (formaliai) turi tokią pat priesagą, bet skirtingas galūnes⁷. Gana dažnai iš to paties pamatinio žodžio sudaryti skirtingiems darybos tipams priklausantys dariniai yra darybiniai sinonimai⁸ – jie turi tokią pat darybinę reikšmę, tapačią arba panašią leksinę reikšmę; tokie bendrašakniai dariniai žodynuose neretai ir aiškinami vienas kitu. Pavyzdžiui, tik galūnėmis skiriasi vardažodinės ypatybės turėtojų kategorijos *-ėžis, -ė* ir *-ėžius, -ė* tipams (LKG 1965: 361) priklausantys darybiniais sinonimais laikytini vediniai, pvz., *juodėžis, -ė* („kas negražiai juodas, negražus; juočkis“ LKŽ_e) ir *juodėžius, -ė* („žr. *juodėžis*“ LKŽ_e), taip pat *-lys, -ė* ir *-la*⁹ tipų dariniai, pvz.: *dvoklys, -ė* („žr. *dvokla*“ LKŽ_e) ir *dvokla* („apykvailis žmogus, žiopla“ LKŽ_e), *rėklys, -ė* („žr. *rėksnys*“ LKŽ_e) ir

² Sufiksoidu vadinamas „[A]ntrasis dūrinio sandas, turintis priesagos bruožų, visų pirma įgijęs bendresnę, atsijusią nuo pamatinio žodžio reikšmę“ (Keinys 1999: 114; dar žr. Gaivenis, Keinys 1990: 197).

³ Šiek tiek kitoki nei atraminuose kalbotyros veikaluose daiktavardžių darybos būdų supratimą pateikia A. Paulauskienė (1994: 64–97).

⁴ Straipsnyje vartojamas terminas *darybinė reikšmė* (apie *darybos reikšmę* ir *darybinę reikšmę* daugiau žr. Kniūkšta 1998).

⁵ S. Keinys (1999: 46–47) tos pačios darybos klasės dariniais laiko vardažodinės ypatybės turėtojų ir profesinius asmenų pavadinimus.

⁶ „Žodžių darybos tipą galima suprasti dvejopai – arba kaip kalboje esančią abstrakčią struktūrinę schemą, pagal kurią sudaromi vis tos pačios (ar kiek varijuojančios) darybos reikšmės ir formos dariniai, arba kaip kalbėjime esančius pačius tokius darinius, jų visumą“ (Urbutis 2009: 290; plg. Keinys 1999: 24–27).

⁷ Kadangi galūnėmis realizuojamos įvairios gramatinės reikšmės, skirtingų galūnių daiktavardžiai dažnai turi ir skirtingų gramatinių reikšmių.

⁸ Primintina, kad darybiniai sinonimai yra tapačios arba artimos reikšmės skirtingus darybos formantus turintys bendrašakniai dariniai, o darybiniai variantai – tą patį pamatinį žodį (pamatinius žodžius) turintys su tuo pačiu darybos formantu sudaryti dariniai, kurie skiriasi kokiomis nors šalutinėmis darybos priemonėmis: šaknies balsiu ar priebalsiu, jungiamuoju balsiu, priešdėlio variantu ir kt. (daugiau žr. Vaskelienė 2013).

⁹ Įvairios priesagas (*-la, -ėla, -ša* ir kt.) ir galūnę *-a* turintys dariniai yra vadinamosios bendrosios giminės (substantiva communia) daiktavardžiai (apie juos žr. Gudzinevičiūtė 2008), o jų sinonimai su kitokiomis galūnėmis (*-lys, -ė, -ėlis, -ė, -šis, -ė, -šas, -a* ir kt.) turi vyriškąją ir moteriškąją gimines.

rėkla („kas nuolat verkia, rėkia, rėksnys“ LKŽ_e), *tįsllys, -ė* („kas ištįšęs, tįsla“ LKŽ_e) ir *tįsla* („ištįšėlis, ilgšis“ LKŽ_e), *vėplys, -ė* („vėpla, žiopyls“ LKŽ_e) ir *vėpla* („menkos nuovokos žmogus, išsiblaškęlis, išsižiojęlis, žiopyls“ LKŽ_e). Veikėjų ir veiksmožodinės ypatybės turėtojų darybos kategorijoje galūnėmis skiriasi vienos dariausių priesagos *-ėlis, -ė* ir menko darumo priesagos *-ėla* tipų (žr. LKG 1965: 318–319, 335) tokią pat arba labai panašią reikšmę turintys, taigi DS laikytini dariniai *nemokėlis, -ė* („nemokša“ LKŽ_e) ir *nemokėla* („žr. *nemokša*“ LKŽ_e); skirtingais laikomi *-vis, -ė (-vys, -ė)* ir *-va* tipai, taigi DS eiles sudaro darybiniai variantai *ateivis, -ė / ateivys, -ė* („atėjęs, atvykęs iš kitur žmogus, atėjūnas“ LKŽ_e) ir *ateiva* („ateivis“ LKŽ_e), *pereivis, -ė* („perėjūnas“ LKŽ_e) ir *pereiva* („perėjūnas“ LKŽ_e). DS laikytini ir skirtingiems darybos tipams priklausantys galūnėmis besiskiriantys priesagos *-š-* (*-šas, -ė; -šis, -ė; -ša*) vediniai, pvz.: *klaikšis, -ė* („kas paklaikęs, kvailas žmogus, klaika“ LKŽ_e) ir *klaikšas, -ė* („žr. *klaikšis*“ LKŽ_e), *paikšas, -ė* („paikas žmogus, kvaiša, klaikšas“ LKŽ_e), *paikšis, -ė* („žr. *paikšas*“ LKŽ_e) ir *paikša* („žr. *paikšas*“ LKŽ_e)¹⁰.

Lietuvių kalboje yra asmenis pavadinančių darinių, turinčių panašius baigmenis¹¹ *-eiva* ir *-eivis, -ė*. Priesagos *-eiva* daiktavardžiais (neretai menkinamai) pavadinami asmenys – kokio nors veiksmo atlikėjai arba asmenys, pasižymintys kokia nors ypatybe, pvz.: *gudreiva* „gudruolis“ LKŽ_e, *karšteiva* „karštuolis“ LKŽ_e, *nakteiva* „kas vaikšto naktimis, nakviša“ LKŽ_e, *rašėiva* menk. „prastas rašytojas, grafomanas“ DŽ, *kareiva* iron. „nevykėlis karys“ LKŽ_e, *šventeiva* menk. „kas dedasi šventuoliu, religinis ar moralinis veidmainys“ LKŽ_e. Daiktavardžiais su *-eivis, -ė* taip pat pavadinami vyriškosios arba moteriškosios giminės asmenys, pvz.: *darbeivis, -ė* „darbo vykdytojas, rangovas“ LKŽ_e, *gireivis* „kas yra giriai atsidavęs, kas mėgsta girią, kas prižiūri girią“ LKŽ_e. Žodžių darybos veikaluose rašoma apie priesagos *-eiva* darybos tipą, o apie *-eivis, -ė* darinius tik vienur kitur užsiminama. Taigi, tyrimo objektu ir pasirinkti lietuvių kalbos daiktavardžiai, turintys baigmenį *-eivis, -ė*. Siekiant straipsnio tikslo – išanalizuoti baigmenį *-eivis, -ė* turinčius darinius – keliami tokie uždaviniai: iš mokslinės literatūros surinkti ir pateikti duomenis apie *-eiva* ir *-eivis, -ė*; iš *Lietuvių kalbos žodyno* (LKŽ_e), *Dabartinės lietuvių kalbos žodyno* (DŽ), *Bendrinės lietuvių kalbos žodyno* antraštyno (BŽa), *Skaitmeninės „Lietuvių*

¹⁰ Pasakytina, kad LKG (1965) nėra *-šius* darybos tipo, o LKŽ_e tokių darinių esama, pvz., *paikšius, -ė* „žr. *paikšis*“.

¹¹ KTŽ nepateiktas terminas *baigmuo* DŽ aiškinamas kaip „žodžio ar skiemens galas“; šį terminą (greta *pradmens*) vartoja A. Pakerys – jo *Akcentologijoje* baigmeniu laikoma formaliai su priesaga sutampanti žodžio (nedarinio) dalis (žr. Pakerys 1994: 6). Straipsnyje kalbama tik apie darinius su *-eivis, -ė*, svarstoma, kokią funkciją daiktavardžių darybos procese atlieka šis baigmuo. Atkreipiamas dėmesys, kad už tyrimo ribų palikti daiktavardžiai, baigmenį *-eivis, -ė* gavę iš pamatinių žodžių (paprastai jie yra kitų kalbų pavyzdžiu sudaryti žodžiai) (pvz.: *puskareivis* (: *pusiau, kareivis*), *draugkareivis* (jis laikomas sudėtinio žodžiu, sudarytu svetimų kalbų pavyzdžiu (žr. Skardžius 1996: 401), taip pat priesagos *-vis, -ė (-vys, -ė)* vediniai (*jeivis, -ė, praeivis, -ė* ir kt.), kurių darybos pamatu eina priešdėliniai iš veiksmožodžio *eiti* išvesti veiksmožodžiai (*jeiti, praeiti* ir kt.) (apie juos žr. LKG 1965: 331; DLKG 2005: 110–111).

kalbos žodyno“ papildymų kartotekos (LKŽPK) išrinkti baigmenį *-eivis, -ė* turinčius darinius, medžiagą papildyti *Lietuvių kalbos naujažodžių duomenyno* (ND) ir *Dabartinės lietuvių kalbos tekstyno* (DLKT) duomenimis, aptarti darinių su *-eivis, -ė* darybą ir semantiką. Tyrimui taikytas darybinės analizės metodas, naudotasi gretinimo, semantinės analizės ir substitucijos metodais.

1. DARINIAI SU PRIESAGOMIS *-EIVA* IR *-EIVIS, -Ė* KALBOTYROS VEIKALUOSE

Apie substantiva communia daiktavardžius, turinčius priesagą *-eiva*, rašoma LKG (1965: 330, 353), DLKG (2005: 110, 119–120), abiejose Sauliaus Ambrazo knygos *Daiktavardžių darybos raida* dalyse (1993: 153; 2000: 181), tos priesagos vediniai minimi Prano Skardžiaus *Lietuvių kalbos žodžių daryboje* (1996: 389), Antano Pakerio *Akcentologijoje* (1994: 77), Stasio Keinio *Bendrinės lietuvių kalbos žodžių daryboje* (1999: 47).

Dėl vedinių, turinčių priesagą *-eiva*, kalbininkų nuomonės nesiskiria – jie, priklausomai nuo pamatinio žodžio ir darybinės reikšmės, laikomi dviejų darybos kategorijų dariniais¹²: iš veiksmažodžių išvedami veikėjų ir veiksmažodinės ypatybės turėtojų pavadinimai, pvz., *maineiva* (: *mainė*) ir *puošėiva* (: *puošė*), o iš vardažodžių išvesti dariniai yra vardažodinės ypatybės turėtojų pavadinimai, pvz., *drūteiva* (: *drūtas*) ir *gražeiva* (: *gražus*). Apie vardažodinės kilmės *-eiva* vedinius DLKG rašoma: „[V]isi šios priesagos vardažodinės ypatybės turėtojų pavadinimai – tai asmenis žymintys ir paprastai turintys menkinamosios reikšmės atspalvį bendrosios giminės daiktavardžiai, padaryti iš nesudėtingos sandaros kokybinių būdvardžių, pvz.: *gražeiva, gudreiva, pikteiva, rimteiva, šventeiva*“ (DLKG 2005: 119–120). Veikėjų ir veiksmažodinės ypatybės turėtojų pavadinimų darybos kategorijos vediniai, turintys priesagą *-eiva*, yra „padaryti iš veiksmažodžių (paprastai nepriešdėlinių), žymi asmenis, turi menkinamąją reikšmę ir yra bendrosios giminės, pvz.: *mušeiva, puošėiva, rašeiva, skundeiva, verteiva*. Iš dalies čia šliejasi ir dariniai *kareiva, vadeiva*“ (DLKG 2005: 110). S. Ambrazas (1993: 153) taip pat kalba apie dviejų darybos kategorijų *-eiva* vedinius: veikėjų pavadinimus (*išireiva, maineiva, mušeiva, nedereiva*) ir ypatybės turėtojų pavadinimus (*gražeiva, narseiva*). Jis pažymi, kad „[Š]ių vedinių pavyzdžiu bendrinėje kalboje padarytas vienas kitas naujadaras, pvz.: *pikteiva*

¹²A. Pakerio *Akcentologijoje* (1994: 77) priesagos *-eiva* dariniai (išvesti iš veiksmažodžių ir iš vardažodžių) aptariami kartu – tai suprantama, nes kalbama apie kirčiavimą, o ne apie darinių, formaliai turinčių tokią pat priesagą, skirtybes. Primintina, kad tos pačios darybos kategorijos vediniai vadinami vardažodinės ypatybės turėtojų pavadinimais (LKG 1965: 340; Urbutis 2009: 330) arba ypatybės turėtojų pavadinimais (Ambrazas 2000). S. Keinys *-ėla* tipo vedinių pavyzdžių (*gudreiva, smarkeiva*) pateikia tik kalbėdamas apie vardažodinės ypatybės turėtojų ir profesinius asmenų pavadinimus, o aptariant veikėjų ir veiksmažodinės ypatybės turėtojų pavadinimus priesaga *-ėla* neminima (Keinys 1999: 47).

„pikčiurna“, *rimteiva* „kas dedasi rimtas“, *šventeiva* „šventuolis, veidmainys“ (Ambrazas 2000: 181).

Dėl darinių, turinčių baigmenį *-eivis, -ė*, vienos nuomonės nėra. P. Skardžiaus *Lietuvių kalbos žodžių daryboje* (1996: 436) daiktavardis *keleivis, -ė* pateiktas dūrinių skyriuje, taip pat ir A. Pakerio *Akcentologijos* pirmojoje dalyje. Tiesa, joje rašoma, kad „dėmuo *-eivis, -ė* (su pridėtine priesaga *-vis, -ė*), galima sakyti, jau yra virtęs sufiksoidu“ (žr. Pakerys 1994: 288). Moteriškosios giminės daiktavardis *plateivė* toje pačioje knygoje laikomas priesagos *-eivė* vediniu (Pakerys 1994: 87, 288). S. Ambrazas daiktavardį *moksleivis* (: *mokslas*) laiko vediniu (1993: 8–9). Manytina, kad galvoje turima priesaga *-eivis, -ė*, bet toks darybas tipas, tokia priesaga knygoje daugiau neminima – darybos afiksų rodyklėje nurodyta tik priesaga *-eiva* (žr. Ambrazas 1993: 278). Atkreiptinas dėmesys, kad baigmenį *-eivis, -ė* priesaga laiko S. Keinys (2005: 63) – aptariant terminą *oreivis* teigiama: „[N]ors lietuvių kalbos žodžių darybos veikaluose šį priesaga ir nenurodoma, tačiau sinchroniškai ją išskirti galima“ (2005: 63). Kituose minėtuose kalbotyros darbuose – gramatikose, V. Urbučio *Žodžių darybos teorijoje* (2009), S. Keinio *Bendrinės lietuvių kalbos žodžių daryboje* (1999) – apie darinius su *-eivis, -ė* nerašoma.

2. LIETUVIŲ KALBOS DARINIAI SU BAIGMENIU *-EIVIS, -Ė*

LKŽ_e, LKŽPK, ND, DLKT iš viso rastas 41 baigmenį *-eivis, -ė* turintis darinys¹³, iš jų 34 pateikti LKŽ_e (7 žodžiai turi neologizmo žymą). Pasakytina, kad botanikos terminas *plateivė* („orchidinių šeimos augalas, blandis (*Platanthera*)“) LKŽ_e nurodytas kaip turintis tik moteriškąją giminę, 7 žodžiai pateikti tik kaip vyriškosios giminės¹⁴ daiktavardžiai: *dieneivis* „(karininko) pasiuntinys“, *gireivis* (neol.) „kas yra giriai atsidavęs, kas mėgsta girią, kas prižiūri girią“, *kryžeivis* „žr. 1 *kryžiuotis*“, hibridai *mečeivis* istor. „kalavijuotis“ ir *miečeivis* „kalavijuotis“, *vandeneivis* (neol.) „jūrininkas“ ir *žmogeivis* (neol.) „paprastas, nekilingas žmogus“. Kitais dariniais gali būti pavadinami ir vyriškosios, ir moteriškosios giminės asmenys: *atbuleivis, -ė*,

¹³ LKŽ_e yra darinių, baigmenį *-eivis, -ė* gavusių iš pamatinių žodžių *keleivis, kareivis, moksleivis* (tokie, kaip minėta, į tyrimą neįtraukti), pvz.: *draugkareivis, -ė, kryžkareivis, -ė, puskareivis, -ė, sąkareivis, -ė, sankareivis, -ė, bendrakeivis, -ė, draugkeivis, -ė, sąkeivis, -ė, sankeivis, -ė, šventkeivis, -ė, sanmoksleivis, -ė* ir kt. Pasakytina, kad iš esmės galima kalbėti apie kai kurių iš šių darinių dvejopo pamatavimo galimybę. Pavyzdžiui, daiktavardis *bendrakeivis* („bendrakelionis, bendrakelis“ LKŽ_e) veikiausiai yra dūrinys (: *bendras / bendrai, keleivis*), bet galėtų būti siejamas ir su žodžiais *bendrai, keliauti* (+ *-eivis, -ė*), *šventkeivis* („šventųjų vietų lankytojas, piligrimas, maldininkas“ LKŽ_e) veikiausiai yra dūrinys iš *šventas, keleivis*, bet semantiškai jį galima sieti ir su žodžiais *šventas, keliauti* (+ *-eivis*); atkreiptinas dėmesys, kad antruoju pamatavimo atveju dariniai turi nutrūkstamą formantą, yra kompozicijos-sufiksacijos rezultatas, kur *-eivis, -ė* atlieka priesagos funkciją.

¹⁴ LKŽ_e neologizmų žymą turinčiais daiktavardžiais *gireivis, žmogeivis* iš esmės galima pavadinti ir moteris; žodyne prie žodžio *gireivis* nepateikta jokio vartosenos pavyzdžio, o *žmogeivis* iliustruojamas sakiniiais iš Simono Daukanto raštų (*Žemes ir valsčius jo mylistoms ir bajorams atidavė įsakęs tiktai žmogeivių nespauti* S. Dauk. LKŽ_e) – tikriausiai jo tekstuose buvo vartojama tik vyriškosios giminės forma.

atgaleivis, -ė, atžagareivis, -ė, darbeivis, -ė, draugeivis, -ė, jūreivis, -ė, kareivis, -ė, keleivis, -ė / keleivys, -ė, lygeivis, -ė, mareivis, -ė, miegeivis, -ė, moksleivis, -ė, nameivis, -ė, niekurneivis, -ė, oreivis, -ė, pakeleivis, -ė, pašaleivis, -ė, pirmaeivis, -ė, pirmieivis, -ė, prakeleivis, -ė, prašaleivis, -ė, prekeivis, -ė, prošaleivis, -ė, rašteivis, -ė, upeivis, -ė, žygeivis, -ė.

LKŽPK rasti dar trys (į LKŽ_e neįtraukti) baigmenį *-eivis* turintys asmenų pavadinimai: *kūleivis, lengvaeivis, važėivis*, o ND – naujadarai *svetimeivis, -ė* ir *sugrižėivis, -ė*. DLKT rasta pavyzdžių su dar dviem¹⁵ kituose šaltiniuose neužfiksuotais baigmenį *-eivis* turinčiais dariniais – *šviesiaeivis* ir *tautpažangeivis*.

Pasakytina, kad ne visi šie dariniai dabartinėje lietuvių kalboje vienodai dažnai vartojami – DLKT rasta daug vartosenos pavyzdžių su daiktavardžiais¹⁶ *moksleivis, -ė* (19 963), *keleivis, -ė* (12 957), *kareivis, -ė* (8 106), *prekeivis, -ė* (1 725), *jūreivis, -ė* (1 639), nemažai su daiktavardžiais *pakeleivis* (383), *oreivis* (212), *pirmieivis* (118), *žygeivis* (56), *kryžėivis* (53), *upeivis* (48), *atžagareivis* (17), po vieną kitą pavyzdį su *šviesiaeivis* (8), *pirmaeivis* (3), *nameivis* (2), *svetimeivis* (2), po vieną pavyzdį su *darbeivis, miegeivis, prakeleivis, prašaleivis, tautpažangeivis, žmogėivis, plateivė*¹⁷, tekстыne nerasta pavyzdžių su LKŽ_e pateiktais daiktavardžiais *dieneivis, gireivis, mečėivis, miečėivis, vandeneivis, atbuleivis, atgaleivis, draugeivis, lygeivis, mareivis, niekurneivis, pašaleivis, prošaleivis, rašteivis* ir naujadarais *kūleivis, lengvaeivis, sugrižėivis, važėivis*.

3. DARINIŲ, TURINČIŲ BAIGMENIŲ *-EIVIS, -Ė*, DARYBA IR SEMANTIKA

Ar žodis yra darinys ir koks darinys, lemia darybos opozicija. Svarstant, su koku žodžiu (ar su kokiais žodžiais) darybos opozicijas sudaro baigmenį *-eivis, -ė* turintys dariniai, matyti, kad nemažos dalies darinių leksinė reikšmė rodo gana aiškią sąsają su veiksmazodžiu *eiti*¹⁸, t. y. dariniai semantiškai ir formaliai susiję su dviem pamatiniais žodžiais, iš kurių antrasis remiasi veiksmazodžiu *eiti*, ir dar turi priesagą *-vis, -ė*. Taigi, šiuo atveju reikėtų kalbėti apie mišrųjį –

¹⁵ DLKT rasta ir ND pateikto darinio *svetimeivis* vartosenos pavyzdžių: *...juk neleisite svetimeiviuvi svetimakišeniauti Jūsų kišenėse...*

¹⁶ Skaičiuotos visos daiktavardžių vyriškosios ir moteriškosios giminės vienaskaitos ir daugiskaitos linksnių formos.

¹⁷ Tiesa, tekстыne rastame pavyzdyje pavartota ne moteriškosios giminės (kaip nurodyta LKŽ_e, VLE), o vyriškosios giminės forma: *Čia augo švelniai kvepiančios zabražolės, pelkiniai pelėžirniai, žalieji plateiviai, pataisai, miškinės glažutės* DLKT.

¹⁸ Veiksmazodis *eiti* yra daugiareikšmis: LKŽ_e pateiktos 42 veiksmazodžio reikšmės, DŽ – 23, BŽ – 27. Taigi vediniai gali remtis ne tik pagrindine (1) reikšme „judėti iš vietos į vietą pėsčiomis, žingsniu“ LKŽ_e, bet ir įvairiomis kitomis žodinių fiksuotomis reikšmėmis, pvz.: „smarkiai judėti kuria nors kryptimi“ LKŽ_e, „nesulaikomai slinkti, traukti, plūsti; važiuoti, plaukti (susisiekimui priemonėi)“ LKŽ_e, „atlikinėti (darbą, pareigas)“ LKŽ_e, „vykti“ LKŽ_e, „veikti, dirbti“ LKŽ_e ir kt.

kompozicijos-sufiksacijos – darybos būdą ir darinius su nutrūkstamu formantu. Daugumos šių darinių pirmasis dėmuo remiasi koku nors daiktavardžiu: *miegeivis, -ė* „lunatikas“¹⁹, t. y. kuris eina / vaikščioja per miegus (: *miegas, eiti*), *nameivis, -ė* „prekybininkas, nešiojantis prekes po namus“, t. y. kuris eina su prekėmis per namus (: *namai, eiti*), *prekeivis, -ė* „keliaujantis prekyautojas, komivojažierius“, t. y. einantis / vaikščiojantis su prekėmis (: *prekė, eiti*), *žygeivis, -ė* „kas mėgsta žygiuoti ar dalyvauja žygyje, turistas“, t. y. kuris eina į žygį (: *žygis, eiti*), *gireivis* „kas yra giriai atsidavęs, kas mėgsta girią, kas prižiūri girią“, t. y. kuris (vaikščiodamas, apžiūrinėdamas) rūpinasi giria (: *giria, eiti*), *kareivis, -ė* „eilinis, atliekantis karo prievolę“, t. y. kuris eina į karą, kariauti (: *karas, eiti*), darybiniais variantais laikytini *keleivis, -ė* / *keleivys, -ė* „keliautojas, keliauninkas“, t. y. kuris eina į kelią, keliauja (: *kelias, eiti*), *moksleivis, -ė* „kas mokosi mokykloje, mokinys“, t. y. kuris eina mokslus (: *mokslas, eiti*)²⁰, *pakeleivis, -ė* 1. „keleivis, keliauninkas“, 2. „keleivis, kuris keliaudamas užaina kur pailsėti, pernaktoti, atsigerti, pavalgyti“, 3. „žmogus, kuriam pakeliui su kitu žmogumi, bendrakelionis“, t. y. kuris užaina keliaudamas arba kuriam pakeliui su kuo nors kitu (: *pakelė / pakeliui*²¹, *eiti*), *pašaleivis, -ė* 2. „iš kitur atvykęs, nevietinis žmogus“, t. y. kuris atėjęs iš pašalės (: *pašalė, eiti*), *prašaleivis, -ė* („žr. prašalaitis 3“, *prašalaitis, -ė* 3. „praeivis“), t. y. atėjęs iš prašalės, pašalės (: *prašalys*²², *eiti*), neologizmo žymą turintys *darbeivis, -ė* „darbo vykdytojas, rangovas“, t. y. kuris eina ir prižiūri darbą (: *darbas, eiti*). Žmogus, kuris eina su kalaviju, vadinamas darybiniais variantais laikytiniais dariniais *mečivis* „kalavijuotis“ (: *mečius, eiti*) ir *miečivis* „kalavijuotis“ (: *miečius, eiti*)²³, o kuris eina su kryžiumi – *kryžeivis* „žr. 1 *kryžiuotis*“ (: *kryžius, eiti*).

Kai kurių darinių pirmasis dėmuo remiasirieveiksniu, būdvardžiu²⁴ arba skaitvardžiu. Pavyzdžiui, LKŽPK pateiktas daiktavardis *lengvaeivis* sietinas surieveiksniu *lengvai* ir veiksmažodžiu *eiti*²⁵. Šiokios tokios sąsajos su *eiti* turi asmenų pavadinimai *niekurneivis, -ė* „žr. *niekurneiva*“ (*niekurneiva* „kas niekur neina, nieko nedirba, tinginys“ (: *niekur, neiti*),

¹⁹ *Lunatikas* „kas serga lunatizmu, nakviša, miegeivis“ DŽ.

²⁰ LKŽ_e veiksmažodžio *eiti* 2-oji reikšmė „žinių gavimas, mokymasis“ iliustruojama sakiniais su pavartotu apstabarėjusiu žodžių junginiu *eiti mokslus*: *Kai sūnūs išaugo į metus, tėvas išleido juos mokslų eiti. Sako, vaikel, kad tu esi labai mokytas, visus mokslus išėjęs, – kreipėsi senis vėl į mane*. Primintina, kad S. Ambrazas (1993: 8–9) darinį *moksleivis* laiko vediniu.

²¹ Darinio pirmasis dėmuo iš esmės gali remtis ir daiktavardžiu, irrieveiksniu.

²² *Prašalys* „žr. *pašalys* 1“, *pašalys* 1. „vieta palei kraštą, pakraštys“ LKŽ_e.

²³ Darinių dėmenys remiasi bendrinei kalbai neteiktiniais slavizmais *mečius* („kardas, kalavijas“ LKŽ_e) ir *miečius* („kardas, kalavijas“ LKŽ_e). Beje, iš tokią pat reikšmę turinčių asmenų pavadinimų *miečivis* ir *mečivis* tik pastarasis LKŽ_e turi istorizmo žymą.

²⁴ Kartais vienareikšmiškai nustatyti kalbos dalį sudėtinga, nes iš esmės darinys gali būti pamatuotas ir būdvardžiu, irrieveiksniu, todėl LKG (1965: 468–469) sykiu kalbama apie darinius iš būdvardžio arba būdvardiniorieveiksčio ir veiksmažodžio.

²⁵ LKŽPK užfiksuotas pats žodis (su nuoroda į Simono Daukanto raštus), bet reikšmė nenurodyta ir nepateikta vartosenos pavyzdžių.

prošaleivis, *-ė* „žr. *prašaleivis*“ (: *prošal*²⁶, *eiti*), *atgaleivis*, *-ė* (neol.) „atsilikėlis, atžagareivis, reaktionierius“, t. y. kuris tarsi eina atgal (: *atgal*, *eiti*), *atbuleivis*, *-ė* „žr. *atbuleikis 2*“ (*atbuleikis 2*, prk. kas vis priešinasi, vis priešingai daro, priešgyna, atžagaris“, t. y. kuris daro atbulai, tarsi eina atbulas (: *atbulas / atbulai*, *eiti*), *atžagareivis*, *-ė* „kas viską daro atvirkščiai, priešingai; plg. *atžagarainis*, *atžagaris 2*“, 2. „atsilikusių pažiūrų žmogus, reaktionierius“, t. y. kuris eina atžagarias, daro atžagariai (: *atžagarias / atžagariai*, *eiti*). Darybinių variantų porą sudaro tuos pačius pamatinius žodžius *pirmas* ir *eiti* turintys jungiamuoju balsiu besiskiriantys dariniai *pirmaeivis*, *-ė* „žr. *pirmeivis 1*“ ir *pirmeivis*, *-ė* (1. „progresyvių pažiūrų žmogus“), t. y. kuris tarsi eina pirma visų.

Su veiksmažodžiu *eiti* iš principo galima susieti asmenų, kurie dirba, veikia vandenyje, pavadinimus (pirmasis dėmuo remiasi vandens telkinius pavadinančiais daiktavardžiais): *jūreivis*, *-ė* „kas po jūras plaukioja...“, kitaip tariant, kuris dirba jūroje, kuris eina į jūrą²⁷ (: *jūra*, *eiti*), *mareivis*, *-ė* „jūreivis“ (: *marios*, *eiti*), *upeivis*, *-ė* „upių laivybos tarnautojas ar darbininkas“ (: *upė*, *eiti*), *vandeneivis*, *-ė* (neol.) „jūrininkas“ (: *vandenį*, *eiti*).

Su veiksmažodžiu *eiti* šiokios tokios semantinės sąsajos turi naujadarai *svetimeivis* („ateivis iš kosmoso (paprastai vartojama kuopinė daugiskaita *svetimeiviai*)“ ND) ir *šviesiaeivis*, veikiausiai vartojamas reikšme „einantis į šviesą“²⁸ (*Aš niekada nebuvo šviesiaeivis; Mokytojas šviesiaeivis* DLKT). Šie dariniai remiasi būdvardžiu *svetimas* ir daiktavardžiu *šviesa*²⁹.

Dalies darinių su baigmeniu *-eivis*, *-ė* sąsaja su *eiti* išblukusi, netiesioginė, ne(be)jaučiama arba jos nėra. Tokių darinių darybos procese *-eivis*, *-ė* atlieka priesagos funkciją. Pirmiausia tai pasakytina apie botanikos terminą *plateivė* („orchidinių šeimos augalas, blandis (Platanthera)“ LKŽ_e, „retas gegužraibinių šeimos pievų augalas (Coeloglossum)“ DŽ). Kaip minėta (žr. Pakerys 1994: 78), šio daiktavardžio baigmuo *-eivė* laikomas priesaga. Darinio *plateivė* pamatiniu žodžiu eina būdvardis *platus*, *-i*. Daug įvairių ypatybių turintis augalas³⁰ pavadintas pagal vieną iš savo požymių (apie darybos motyvacijos pasirinkimą žr. Urbutis 2009: 69–72). *Plateivė* laikytinas vardažodinės ypatybės turėtojų pavadinimų kategorijos vediniu, nes šios darybos kategorijos dariniai gali žymėti ne tik asmenį, bet ir gyvą būtybę arba daiktą pagal kurią nors būdingą ypatybę (žr. LKG 1965: 340). Dvejopai vertinamas tai pačiai darybos

²⁶ Veikiausiai darinys remiasirieveiksmiu, nors LKŽ_e pateiktas ir daiktavardis *prošalis*, *-ė* „pašalinis, svetimas žmogus“.

²⁷ Veikiausiai dėl rusų kalbos įtakos (rusiškai sakoma „išėiti į jūrą“) buriuotojai, jūreiviai ir kt. vartojo (vartoja?) posakį *eiti į jūrą* (žr. <https://skipperltu.wordpress.com/2015/03/06/eina-ar-plaukia/> 2019-05-25).

²⁸ ND reikšmė ir pavyzdžiai pateikti, o rastų DLKT darinių reikšmė aiškinama taip, kaip suprantama iš konteksto.

²⁹ Nors pastaruoju atveju neatmestina ir pamatavimo būdvardžiu *šviesus*, *-i* galimybė, manoma, kad darinys *šviesiaeivis* labiau susijęs su daiktavardžiu.

³⁰ Žr. VLE (prieiga internete: <http://www.vle.lt/Straipsnis/plateive-5342>), plg. LRTB.

kategorijai priklausantis asmens pavadinimas *oreivis, -ė* („lakūnas, aviatorius“ LKŽ_e): S. Keinio (2005: 63) teigimu, sinchronijos požiūriu *oreivis, -ė* (: *oras*) yra priesagos *-eivis, -ė* vedinys, A. Pakerys (1994: 288) šį darinį pateikia prie dūrinių, kurių antrasis dėmuo yra susijęs su veiksmažodžiu *eiti*³¹. Vienu pamatiniu daiktavardžiu remiasi ir šie asmenų pavadinimai: *dieneivis* „(karininko) pasiuntinys“ (: *diena*), *draugeivis, -ė* „draugas (?)“ (: *draugas*), *rašteivis, -ė* (neol.) „raštinės vedėjas“ (: *raštas*), *žmogeivis* (neol.) „paprastas, nekilmingas žmogus“ (: *žmogus*). Jų darybos procese *-eivis, -ė* taip pat atlieka priesagos vaidmenį.

LKŽ_e pateiktas daiktavardis *prakeleivis, -ė* („žr. *pakeleivis*“ LKŽ_e)³² galėtų būti siejamas su daiktavardžiu *keleivis* arba su veiksmažodžiu *prakeliauti*. Kadangi priešdėlio *pra-* daiktavardžiai lietuvių kalboje paprastai žymi vietą (pvz.: *pradalgė, pradantė, pralomė* ir pan., žr. LKG 1965: 434; DLKG 149; plg. Paulauskienė 1983: 94; Pakerys 1994: 257), manoma, kad asmenį reiškiantis daiktavardis *prakeleivis* yra susijęs darybos opozicijos santykiu su veiksmažodžiu *prakeliauti* („pravažiuoti, praeiti, praplaukti“ LKŽ_e), tuomet *-eivis* turi priesagos funkciją. Esama ir daugiau veiksmažodinių *-eivis, -ė* darinių. Pavyzdžiui, tokie yra LKŽPK užfiksuoti daiktavardžiai *kūleivis* ir *važeivis*. Daiktavardžio *kūleivis* reikšmė leidžia jį gretinti su priesagų *-ėjas, -a* ir *-ikas, -ė* vediniais, sudarytais iš veiksmažodžio *kulti*³³:

<i>kūlėjas, -a</i> „kas kulia“ LKŽ _e <i>Kažkas smarkiai trepsi</i> <i>priemenėje: tai grįžta iš kluono</i> <i>kūlėjai</i> LKŽ _e	<table border="0" style="border-left: 1px solid black; border-right: 1px solid black;"> <tr> <td style="padding: 0 5px;"><i>kūlikas, -ė</i> „kas kulia, kūlėjas“</td> <td style="padding: 0 5px;">LKŽ_e</td> </tr> <tr> <td style="padding: 0 5px;"><i>Ruošk pietus – tuojau kūlikai</i></td> <td style="padding: 0 5px;">LKŽPK</td> </tr> <tr> <td style="padding: 0 5px;"><i>pareis!</i> LKŽ_e</td> <td style="padding: 0 5px;">LKŽ_e</td> </tr> </table>	<i>kūlikas, -ė</i> „kas kulia, kūlėjas“	LKŽ _e	<i>Ruošk pietus – tuojau kūlikai</i>	LKŽPK	<i>pareis!</i> LKŽ _e	LKŽ _e	<i>kūleivis</i> „kūlėjas“ LKŽPK <i>...kulia kūleiviai kluoni...</i> LKŽPK
<i>kūlikas, -ė</i> „kas kulia, kūlėjas“	LKŽ _e							
<i>Ruošk pietus – tuojau kūlikai</i>	LKŽPK							
<i>pareis!</i> LKŽ _e	LKŽ _e							

Bendrašakniai dariniai *kūlėjas, kūlikas* ir *kūleivis* laikytini darybiniais sinonimais – jie sudaryti iš to paties pamatinio veiksmažodžio su skirtingais darybos formantais, turi tokią pat darybinę reikšmę, labai panašią leksinę reikšmę ir gali būti sukeisti vietomis žodžių junginiuose ar sakiniuose (plg. *grįžta kūlėjai – grįžta kūlikai / kūleiviai, pareis kūlikai – pareis kūlėjai / kūleiviai, kulia kūleiviai – kulia kūlėjai / kūlikai*) konteksto prasmei iš esmės nepasikeičiant. Daiktavardžio *važeivis* reikšmė papildymų kartotekoje nenurodyta³⁴, bet iš vartosenos pavyzdžio

³¹ Nors darinį *oreivis* dar šiek tiek galima sieti su veiksmažodžiu *eiti* (4. „nesulaikomai slinkti, traukti, plūsti || lėkti, skristi (būriu)“: *Orlaivių tę – kap amaras eina!* LKŽ_e), akivaizdu, kad tas ryšys blanksta.

³² Jis yra aptarto darinio *pakeleivis* sinonimas.

³³ Pasakytina, kad visi dariniai remiasi būtojo kartinio laiko forma *kūlė*, taigi darinys *kūleivis* šiuo požiūriu panašus į veiksmažodinius priesagos *-eiva* vedinius (žr. LKG 1965: 330).

³⁴ Veikiausiai tai Petronėlės Orintaitės naujadaras – taip nurodoma laikraščio *Dirva* straipsnyje „Petronėlė Orintaitė – apybraižininkė“: „Mes tokių žodžių kaip daigynas, mandaguolis, važeivis, jauniklynas, net didžiajama žodyne neužtinkame. Tai, matyt, rašytoja pati šiuos žodžius, vadovaudamasi kalbos dvasia, sukūrė.“ (Žr. p. 6, prieiga internete: <http://www.spauda.org/dirva/archive/n1972/1972-01-19-DIRVA.pdf>)

matyti, kad jis veikiausiai turi reikšmę „kas važiuoja“, t. y. vartojamas kaip bendrašaknių darinių *važiutojas, -a, važiulis, -ė, važiulis, važioklis, -ė, važūnas, -ė* darybinis sinonimas³⁵:

<i>važiutojas, -a</i> LKŽ _e 1. „kas važiuoja“, 2. „kas vyksta, keleivis“ LKŽ _e <i>Į juos važiutojai ir pasileido nuo smėlio kalno, nesustodami miestelyje</i> LKŽ _e <i>Čia, matai, mažai važiutojų, tai neina autobusas</i> LKŽ _e <i>Važiutojai, matyt, skubinosi</i> DLKT	<i>važiulis, -ė</i> „kas važiuoja, važiutojas, keleivis“ LKŽ _e <i>Koks iš tavęs važiulis – traukinio bijai</i> LKŽ _e	<i>važioklis, -ė</i> „važiutojas“ LKŽ _e <i>Štai arklys, pikto važioklio nurimbuotom kojom</i> LKŽ _e	<i>važėivis</i> LKŽPK <...> <i>tik šūst važėivis ir nušvilpė kubuldom į pašalį</i> <...> LKŽPK
--	---	--	---

Šie bendrašakniai dariniai iš esmės gali pakeisti vienas kitą žodžių junginiuose ar sakiniuose (plg. *čia mažai važiutojų – čia mažai važiulių / važiulių / važioklių / važūnų / važėivių, koks iš tavęs važiulis – koks iš tavęs važiutojas / važiulis / važioklis / važūnas / važėivis, tik šūst važėivis – tik šūst važiutojas / važiulis / važiulis / važioklis / važūnas* ir pan.), bet dabartinėje lietuvių kalboje iš šios darybinių sinonimų eilės įprasčiausias tipišką veikėjų pavadinimų priesagą *-tojas, -a* turintis vedinys *važiutojas, -a*, o kitų darinių vartosena itin reta³⁶.

Naujadaro *sugrįžeivis, -ė* („kas sugrįžta iš emigracijos, reemigrantas“ ND), veikiausiai sudaryto pagal analogiją su dabartinei lietuvių kalbai įprastu asmens pavadinimu *išeivis, -ė* (kuris išeina – *išeivis*, kuris sugrįžta – *sugrįžeivis*), pamatiniu žodžiu eina veiksmazodžis *sugrįžti*, o *-eivis, -ė* atlieka priesagos funkciją. Daiktavardis *sugrįžeivis* vartojamas kaip įprasto (žodynuose pateikto) darinio *sugrįžėlis, -ė* („kas sugrįžęs“ LKŽ_e) sinonimas. Štai darinių *sugrįžėlis* ir *sugrįžeivis, -ė* vartosenos pavyzdžiai:

³⁵ LKŽ_e nėra pateikta pavyzdžių su daiktavardžiais *važiulis* („= važiulis“ LKŽ_e) ir *važūnas, -ė* („kas važiuoja, važiutojas“ LKŽ_e), LKŽPK šie asmenų pavadinimai apskritai neužfiksuoti.

³⁶ DŽ nefiksuotas nė vienas iš darinių, į BŽA įtrauktas tik priesagos *-tojas, -a* vedinys *važiutojas, -a*, DLKT taip pat rastas 71 daiktavardžio *važiutojas, -a* vartosenos pavyzdys, sakinių su kitais bendrašakniais daiktavardžiais tekстыne nerasta.

<i>To revoliucinio elemento branduolį sudarė sugrįžėliai iš Rusijos LKŽ_e</i>	<i>sugrįžėiviams būtų sudaromos sąlygos visavertiškai įsitraukti į Lietuvos kalbinę aplinką ND</i>
--	---

Šių bendrašaknių darinių kaita vienas kitu žodžių junginiuose ar sakiniuose galima be didesnių apribojimų (plg. *branduolį sudarė **sugrįžėliai** – branduolį sudarė **sugrįžėiviai, sugrįžėiviams** sudaromos sąlygos – **sugrįžėliams** sudaromos sąlygos* ir pan.), taigi galima sakyti, kad tai gana artimos semantikos darybiniai sinonimai. Iš veiksmažodžių su *-eivis, -ė* išvesti asmenų pavadinimai *važėivis, kūlėivis, sugrįžėivis* laikytini veikėjų ir veiksmažodinės ypatybės darybos kategorijos dariniais.

DLKT rastas baigmenį *-eivis* turintis daugiamorfemis (hipostazinis) darinys *tautpažangeivis* veikiausiai vartojamas reikšme „priklausantis Tautos pažangos partijai“ ir tiesioginės sąsajos su veiksmažodžiu *eiti* neturi: *Į euroskeptikus pretenduojantys tautininkai, tautpažangeiviai, valstiečiai, iš dalies demokratai apeliuoja į patriotizmą* DLKT. Asmens pavadinimas *tautpažangeivis* veikiausiai sukurtas iš žodžių junginio³⁷ *tautos pažanga* su priesagos funkciją turinčiu *-eivis* pagal analogiją su kitais tokį pat baigmenį turinčiais žodžiais. Šis okaziniu laikytinas darinys gali būti sukurtas tik tam vienam atvejui ir pavartotas tik tame konkrečiame publicistiniame tekste³⁸. Visais atvejais, kai darinių (pvz., *plateivė, žmogėivis, kūlėivis, važėivis, sugrįžėivis* ir pan.) semantikoje ne(be)jaučiamas ryšys su veiksmažodžiu *eiti*, baigmuo *-eivis, -ė* atlieka priesagos vaidmenį ir galima kalbėti apie besiformuojantį darybos tipą³⁹.

4. DARINIŲ SU *-EIVA* IR *-EIVIS, -Ė* SINONIMIŠKUMAS

Darinių su *-eiva* ir *-eivis, -ė* leksinių reikšmių analizė parodė, kad esama atvejų, kai šiuos baigmenis turintys bendrašakniai dariniai aiškinami vieni kitais, t. y. neabejotinai sudaro darybinių sinonimų poras (dažniau asmenų pavadinimai su *-eiva* nukreipiami į *-eivis, -ė* turinčius darinius, bet būna ir atvirkščiai, kai darinys su *-eivis, -ė* aiškinamas *-eiva* vediniu):

³⁷ S. Keinys (1999: 23) užsimena apie tai, kad lietuvių bendrinėje kalboje esama atvejų, kai suduriamas žodžių junginys ir pridedama priesaga, pvz., *keturvėjininkas, -ė*.

³⁸ DLKT rastas tik vienas žodžio *tautpažangeivis* vartosenos pavyzdys.

³⁹ Lietuvių kalbos darybos tipų sąrašas nėra baigtinis, pvz., S. Keinio (1999: 27) teigimu, įvardis *kelioliktas, -a* yra padarytas ne su kelintiniams skaitvardžiams būdinga priesaga *-tas, -a*, pvz., *tryliktas, -a, devynioliktas, -a* ir kt., o „iš tikrųjų priklauso visai kitam, naujesniam (priesagos *-intas, -a*) įvardžių darybos tipui.“

atžagareiva „žr. *atžagareivis* 2“ LKŽ_e
Patys atkakliausi atžagareivos čiauškėjo
 LKŽ_e
 – *A, tas Jurgis visada toks strampa,*
atžagareiva! DLKT
niekurneiva „kas niekur neina, nieko
 nedirba, tinginys“ LKŽ_e
Senis pasidarė niekurneiva, it akmuo sėdėjo
troboj LKŽ_e
kareiva 1. „žr. *kareivis*“ LKŽ_e
Šituose pokalbiuose dalyvavo vienas senas
kareiva LKŽ_e
Tikiuosi, jis palaikė mane prietaringu
bukagalviu kareiva DLKT
prekeiva „žr. *prekeivis*“ LKŽ_e
Smulkus prekeiva, klaidžiojantis po
provincijos miestus LKŽ_e
prekeivos pardavinėjo gaviuosius gėrimus
 DLKT
upeiva „žr. *upeivis*“ LKŽ_e
Upeivos gabeno prekes į Rusiją LKŽ_e

*atžagareivis, -ė*⁴⁰ 2. „atsilikusių pažiūrų
 žmogus, reacionierius“ LKŽ_e
Ar atžagareiviu virtai? LKŽ_e
Nejaugi jūs patikėjote šituo atžagareiviu?
 DLKT
niekurneivis, -ė „žr. *niekurneiva*“ LKŽ_e
Kai tėvynės reikalai iškilo, nebebuvo nei
romėnų, nei helenų, nei atgaleivių, nei
pirmeivių, nei niekurneivių (juok.) LKŽ_e
kareivis, -ė „eilinis, atliekantis karo
 prievolę“ LKŽ_e
Kareivis pily pastatytas LKŽ_e
polinkis į ginklus, karinę tvarką ir poeziją
kareiviams kėlė didelę nuostabą DLKT
prekeivis, -ė „keliaujantis prekyautojas,
 komivojažierius“ LKŽ_e
Mažmeninis prekeivis LKŽ_e
Mikėnų prekeiviai pasiekdavo Baltiją
 DLKT
upeivis, -ė „upių laivybos tarnautojas ar
 darbininkas“ LKŽ_e
Lietuvos upeiviai ruošėsi navigacijos
 sezonui LKŽ_e
Jos vyras upeivis DLKT

Šie bendrašakniai dariniai žodžių junginiuose ar sakiniuose iš esmės gali būti keičiami vieni kitais be didesniu apribojimų, t. y. pasižymi aukštu sinonimiškumo laipsniu, plg.: ***atžagareivos*** / ***atžagareiviai*** čiauškėjo, ***atžagareiviu*** / ***atžagareiva*** virtai, *dalyvavo vienas senas kareiva* / ***kareivis, kareivis*** / ***kareiva*** pily pastatytas, *smulkus prekeiva* / ***prekeivis, upeivos*** / ***upeiviai*** gabeno ir pan. Darinio *jūreiva* vartosenos pavyzdžių žodynuose nepateikta, jų nerasta ir DLKT, taigi darytina išvada, kad lietuvių kalboje šio žodžio vartoseną reta. Nors teoriškai jis galėtų būti pavartotas vietoj tokią pat reikšmę turinčio bendrašaknio darinio *jūreivis, -ė* (*Šaunios*

⁴⁰ Kita reikšmė („kas viską daro atvirkščiai, priešingai; plg. *atžagarainis, atžagaris* 2“ LKŽ_e) daiktavardis *atžagareivis, -ė* laikytinas darinių *atžagarainis, -ė* („kas viską daro kitaip, negu norima, liepiama, užsispyrėlis“ LKŽ_e) – *atžagaris, -ė* („kas vis priešinasi, kas priešingai daro, priešgyna, neklaūžada“ LKŽ_e) – *atžagarius, -ė* („kas atžagariai, negerai dirba, atžagaris“ LKŽ_e) – *atžagarūnas, -ė* („kas kitaip, negu visi, daro, elgiasi“ LKŽ_e) – *atžagarvyžis, -ė* („menk. kas viską atbulai dirba, atbulvyžis, užsispyrėlis“ LKŽ_e) darybiniu sinonimu.

yra mūsų šalies **jūreivių** tradicijos LKŽ_e; Šturmanas riktėlėjo, ir **jūreivis** *metė nuo denio lyną* DLKT; plg. **jūreivų** tradicijos, **jūreiva** *metė lyną*), bet realiai ši darybinių sinonimų pora lietuvių kalboje veikiausiai nefunkcionuoja.

IŠVADOS

1. Lietuvių žodžių darybos veikaluose skirtingais darybos tipais neretai laikomi tokią pat priesagą, bet skirtingas galūnes turintys dariniai. Darinių su baigmeniu *-eivis, -ė* darybinė ir semantinė analizė atskleidė, kad dalis jų remiasi dviem pamatiniais žodžiais, iš kurių vienas yra veiksmažodis *eiti*, ir dar turi priesagą *-vis, -ė*, taigi gali būti laikomi kompozicijos-sufiksacijos rezultatu. Kai kurie dariniai sąsajos su veiksmažodžiu *eiti* ne(be)turi ir remiasi vienu pamatiniu žodžiu (veiksmažodžiu arba vardažodžiu). Žiūrint į žodynuose pateiktų darinių ir naujadarų su *-eivis, -ė* visumą, t. y. atsiribojus nuo darinių individualių darybinių reikšmių, *-eivis, -ė* darinius sugretinus su priesagos *-eiva* ir kitų priesagų bendrašakniais sinonimiškais vediniais manytina, kad sinchroniškai tam tikrais atvejais *-eivis, -ė* galima laikyti priesaga.

2. Didesnė darinių su *-eivis, -ė* dalis (92 proc. visų darinių) vartojami kaip vardažodinės ypatybės turėtojų darybos kategorijos dariniai, kai kurie (8 proc.) kaip veikėjų ir veiksmažodinės ypatybės turėtojų darybos kategorijos dariniai. Taigi, žodžių darybos veikaluose šiose darybos kategorijose greta pateikto *-eiva* darybos tipo būtų tikslinga nurodyti ir besiformuojantį *-eivis, -ė* darybos tipą.

3. Žodžių daryboje veikia analogija, naujų darinių nuolat pasidaroma pagal esamus darybos modelius. Kaip rodo ND, DLKT medžiaga, lietuvių kalboje atsiranda ir, tikėtina, atsiras daugiau naujadarų su *-eivis, -ė*, kurie papildo ir papildys esamų asmenų pavadinimų gretą.

ŠALTINIAI

BŽ – *Bendrinės lietuvių kalbos žodynas* (rengiamas). Vyr. red. D. Liutkevičienė, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas. Prieiga internete: <http://bkz.lki.lt>.

BŽa – *Bendrinės lietuvių kalbos žodyno* antraštynas. Prieiga internete: <http://bkz.lki.lt/antrastynas/?pg=c> (žiūrėta 2019 m. birželio–rugpjūčio mėn.).

DLKT – *Dabartinės lietuvių kalbos tekstynas*. Prieiga internete:

<http://tekstynas.vdu.lt/tekstynas/> (žiūrėta 2019 m. birželio–rugpjūčio mėn.).

DŽ – *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas*. Vyr. red. S. Keinys. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2012. Prieiga internete: <http://lkiis.lki.lt/dabartinis>.

- LKŽ_e – *Lietuvių kalbos žodynas*, t. 1–20, 1941–2002 (elektroninis variantas), vyr. red. G. Naktinienė, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2005. Prieiga internete: www.lkz.lt.
- LKŽPK – *Skaitmeninė „Lietuvių kalbos žodyno“ papildymų kartoteka*. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2015. Prieiga internete: <http://lkiis.lki.lt/antra-kartoteka>.
- TB – *Lietuvos Respublikos terminų bankas*. Prieiga internete: <http://terminai.vlkk.lt/pls/tb/tb.search> (žiūrėta 2019 m. birželio–rugpjūčio mėn.).
- ND – Miliūnaitė R., Aleksaitė A. *Lietuvių kalbos naujažodžių duomenynas* [Tęstinis internetinis žinynas nuo 2011 m.]. Sudarytoja Rita Miliūnaitė. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas. Prieiga internete: <http://naujazodziai.lki.lt> (Žiūrėta 2019 m. birželio–rugpjūčio mėn.). <https://doi.org/10.35321/neol>.
- VLE – *Visuotinė lietuvių enciklopedija* (elektroninis variantas), Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras. Prieiga internete: <http://www.vle.lt/>.

LITERATŪRA

- Ambrazas S. 1993: *Daiktavardžių darybos raida: lietuvių kalbos veiksmažodiniai vediniai*, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.
- Ambrazas S. 2002: *Daiktavardžių darybos raida 2*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.
- DLKG 2005 – *Dabartinės lietuvių kalbos gramatika*. Red. V. Ambrazas, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.
- Gudzinevičiūtė O. L. 2008: *Lietuvių kalbos substantiva communia*. Daktaro disertacija, Vilniaus universitetas.
- Keinys S. 1999: *Bendrinės lietuvių kalbos žodžių daryba*, Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
- Keinys S. 2005: *Dabartinė lietuvių terminologija*, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.
- Kniūkšta P. 1998: *Darybinė ir darybos reikšmė*. – *Kalbos kultūra* 71, 29–30.
- Gaivenis K., Keinys S. 1990: *Kalbotyros terminų žodynas*, Kaunas: Šviesa.
- LKG 1965: *Lietuvių kalbos gramatika 1*, Vilnius: Mintis.
- LKG 1971: *Lietuvių kalbos gramatika 2*, Vilnius: Mintis.
- Pakerys A. 1994: *Akcentologija 1*, Kaunas: Šviesa.
- Pakerys A. 2002: *Akcentologija 2*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.
- Paulauskienė A. 1983: *Lietuvių kalbos morfologijos apybraiža*, Kaunas: Šviesa.
- Paulauskienė A. 1994: *Lietuvių kalbos morfologija. Paskaitos lituanistams*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla.

- Skardžius P. 1996: *Rinktiniai raštai 1: Lietuvių kalbos žodžių daryba*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla.
- Smetona A. 2005: Pagrindinių darybos būdų skyrimo klausimu. – *Acta Linguistica Lithuanica* 52, 83–85.
- Urbutis V. 2009: *Žodžių darybos teorija*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.
- Vaskelienė J. 2013: Darybinių sinonimų, darybinių variantų ir paronimų panašumai bei skirtumai. – *Žmogus ir žodis: Didaktinė lingvistika* 5(1), 206–214.

Gauta 2019 08 20

Priimta 2019 12 18

ON THE DERIVATIVES WITH THE ENDING *-EIVIS, -Ė**Summary*

In the Lithuanian language, there are four main types of word derivation: suffixation, prefixation, paradigmation, and composition. There are cases when two types of derivation occur at the same time: prefixation and suffixation, composition and suffixation, therefore, there is a mixed type of derivation. The nouns are derived using all types of word derivation, especially by means of suffixation. According to derivational meaning, the derivatives are classified into derivational categories. There are 13 categories of noun derivation, which have a certain number of types. Often there are different types of derivation in the same derivational category, which are composed (formally) with the same suffix, but different endings, e.g. *-ėžis, -ė* and *-ėžius, -ė, -lys, -ė* and *-la, -ėlis, -ė* and *-ėla*. There are derivatives naming persons, which have similar endings: *-eiva* and *-eivis, -ė*. The derivatives with the suffix *-eiva* are mentioned in the writings on word formation, and the derivatives with *-eivis, -ė* are scarcely mentioned. The object of the research is the nouns ending in *eivis, -ė*. The aim of the paper is to discuss the semantic and derivational particularities of derivatives ending in *-eivis, -ė*. To achieve the aim the following objectives have been set up: from the scientific literature to collect and present the data about the suffix / ending *-eiva* and *-eivis, -ė*; from *Dictionary of the Lithuanian Language, Dictionary of Modern Lithuanian*, headwords of *Dictionary of Standard Lithuanian, Digital Supplement Catalogue of the Lithuanian Language Dictionary* to collect the names of persons with the ending *-eivis, -ė*, to supplement them with the data from *Database of*

Lithuanian Neologisms and the Corpus of the Contemporary Lithuanian Language, to discuss the semantics and derivation of derivatives ending in *-eivis, -ė*.

In total 41 derivatives with the ending *-eivis, -ė* have been found in the mentioned resources (34 of them have been fixed in *Dictionary of the Lithuanian Language*). After the analysis of the formation and semantics of the derivatives ending in *-eivis, -ė*, the following conclusions have been drawn:

1. One part of the derivatives with the ending *-eivis, -ė* are based on two underlying words, one of which is a verb *eiti* with a suffix *-vis, -ė*, therefore, they are considered to be the result of composition-suffixation. Some of the derivatives with the ending *-eivis, -ė* do not have the coherence with a verb *eiti* and are based on one underlying word. Considering the totality of derivatives and neologisms with the ending *-eivis, -ė* presented in the dictionaries, i.e. distancing from the individual derivational meanings of the derivatives, and comparing the derivatives ending in *-eivis, -ė* with cognate synonymic derivatives of the suffix *-eiva* as well as other suffixes, it is assumed that in some cases *-eivis, -ė* has to be considered as a suffix.

2. The bigger part of the derivatives ending in *-eivis, -ė* (92 per cent) are used as the derivatives of the derivational category of the possessors of nominal particularities, some of them (8 per cent) are used as the derivatives of the derivational category of the actors and the possessors of verbal particularities. Therefore, in the writings on word derivation, in these derivational categories, alongside the presented *-eiva* derivational type it is purposeful to indicate the emerging *-eivis, -ė* derivational type.

3. There is an analogy in word formation, and new derivations are constantly being created according to existing patterns of derivation. According to *Database of Lithuanian Neologisms and the Corpus of the Contemporary Lithuanian Language* material, in the Lithuanian language occur and likely will occur more neologisms with the ending *-eivis, -ė*, which supplement the rank of existing personal names.

KEYWORDS: derivational method; derivational category; derivational type; ending; suffix; synonymity.

JOLANTA VASKELIENĖ

Šiaulių universitetas

P. Višinskio g. 38, LT-76352 Šiauliai

jolanta.vaskeliene@su.lt